

LUND UNIVERSITY

Inledning

Jonung, Lars

Published in:
Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?

1996

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Jonung, L. (1996). Inledning. I L. Jonung (Red.), *Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?* (s. 9-31). Ekerlids Förlag.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Inledning

Nationalekonomer förekommer flitigt i massmedia. På tidningarnas debattsidor skriver de ut ekonomisk-politiska recept. De analyserar och kommenterar kriser och krascher i radio och TV. De publicerar debattskrifter och böcker. En strid ström av analyser av det ekonomiska läget flyter från ekonomer i olika organisationer, banker och finansinstitut. Ekonomernas medverkan som ledamöter och experter i statliga utredningar och kommissioner är legio. De fungerar som rådgivare och påtryckare. Kort sagt, ekonomerna utgör högst aktiva deltagare i det offentliga samtalet i vårt land.

Ekonomernas insatser hälsas inte enbart med applåder. Deras roll i debatten kritiseras såväl utanför som inom den akademiska professionen. Detta inbjuder till två frågor. För det första: hur kunde ekonomerna vinna en så framträdande position i debatten? För det andra: varför har ekonomerna blivit kritiserade och ifrågasatta?

Varför har ekonomerna en central plats i debatten?

Ekonomernas starka ställning i den svenska samhällsdebatten är inget nytt fenomen.¹ Traditionen har sina rötter hos den första generationen svenska nationalekonomer, det vill säga hos Knut Wicksell, Gustav Cassel och Eli Heckscher med flera. Den har sedan förts vidare till efterföljande generationer. Flera faktorer har bidragit till ekonomernas starka position. Ofta har dessa faktorer samverkat och förstärkt varandra.

För det första, ekonomernas position i debatten har gynnats av att de stora stridsfrågorna i svensk politik efter demokratins genombrott har varit just ekonomiska eller haft viktiga ekonomiska aspekter. Vårt land har skonats från krig, från omskakande etniska eller religiösa motsättningar. Politiken har i stället handlat om spørsmål som arbetslöshet, valutapolitik, industrifrågor, socialisering, planhushållning, ATP-systemet, löntagarfonder, solidarisk lönepolitik, lönebildning, regleringar av jordbruk, bostäder och kapitalmarknader, kärnkraft och miljö, skatter samt fördelning av inkomster och förmögenheter. Alla dessa politikområden har blivit en tummelplats för ekonomer. De "think-tanks" som upprättats i Sverige har följaktligen dominerats av ekonomer.

För det andra, nationalekonomernas ställning har förstärkts av att de

haft en gemensam teori eller ett paradigm att samlas kring, det vill säga det neoklassiska teoribygget, som ibland getts en närmast universiell tillämpning.² Detta har också underlättat framväxten av en professionell identitet inom ekonomkåren. Med utgångspunkt från den sammanhållande teorikärnan har ekonomerna utvecklat en relativt gemensam syn på en rad centrala områden såsom valet mellan frihandel kontra tullar och marknad kontra centralplanering.

Den gemensamma teorin har gett ämnet nationalekonomi ett försteg framför andra samhällsvetenskapliga discipliner vilka saknar en sammanbindande analytisk grundsyn. Den bärande teorin inom nationalekonomin har ingen motsvarighet inom ämnen som sociologi, statsvetenskap, företagsekonomi och ekonomisk historia.³ Detta är ett viktigt men ofta bortglömt skäl till ekonomernas dominans i debatten.

Den neoklassiska teoribildningen har dessutom visat sig lämpad att appliceras på en rad nya områden där man tidigare inte formulerat problemen i ekonomiska termer. Nationalekonomer har under de senaste 20–30 åren kunnat profilera sig som utbildnings-, arbetsmarknads-, miljö-, energi-, regional-, hälso-, bostads- och u-landsekonomer för att ta några exempel. Alla dessa nya eller nygamla områden är nära förknippade med aktuell politik och inbjuder därmed till debatt. På så vis har ekonomkåren kommit att utvidga sitt debattrevir.

För det tredje, svenska nationalekonomer har varit framgångsrika som vetenskapsmän och forskare. Några av dem – som Knut Wicksell, Gustav Cassel, Eli Heckscher, Bertil Ohlin, Gunnar Myrdal och Erik Lundberg – skapade sig ett internationellt rykte. Därmed gav de en glans och respekt åt ämnet nationalekonomi, åt ekonomisk analys och åt ekonomisk-politiska råd och rekommendationer. De hade en vetenskaplig auktoritet att luta sig mot när de uttalade sig gentemot politiker, byråkrater och allmänhet. Ekonomernas forskning var dessutom orienterad mot vad som uppfattades som relevanta problem. De hade förslag till lösningar på aktuella politiska, ekonomiska och sociala problem.

Ekonomerna drog sig inte för att framföra sin mening. Deras akademiska positioner gav dem en frihet och självständighet gentemot politiker och påtryckare. Deras ofta kritiska hållning till politiska auktoriteter, till makt-havare och beslutsfattare bidrog till att ge ekonomerna trovärdighet och uppskattning hos allmänheten⁴ – och attraherade också nya studenter.⁵

Ekonomerna förstärkte sin position genom att vända sig till allmänheten, i första hand genom en flitig journalistisk och publicistisk verksamhet. Professorena såg det som sin skyldighet att sprida sina analyser. De

ansträngde sig att skriva på ett för lekmän begripligt sätt. Genom sitt inflytande på den allmänna opinionen tvingades politiker och beslutsfattare att uppmärksamma ekonomkårens synpunkter.⁶

För det fjärde, ämnet nationalekonomi vid universiteten drog till sig en växande skara studenter inom grundutbildningen. Med tiden gjorde de karriär *utanför* de akademiska institutionerna. Även professorer och doktorer i nationalekonomi lämnade akademien. Såväl lärare som elever trängde in i politiken och i byråkratin. Några blev riksdagsmän, ministrar och partiledare. Andra gjorde karriär inom departementen, myndigheterna och riksbanken. Organisationer som LO och SAF anställde nationalekonomer. Banker och finansinstitut knöt professorer och ekonomer till sig och gav dem en bas från vilken de kunde verka utåt. Att ekonomerna erhöll en framträdande position inom förvaltning och politik bidrog till att ge dem en stark röst i debatten.

För det femte, den ekonomiska politiken i Sverige och den svenska modellen föreföll länge framgångsrika. Eftersom ekonomerna hade tagit en högst aktiv del i debatten om den ekonomiska politiken och ofta bistått med råd och dåd, kunde ekonomerna – med rätt eller orätt – ta åt sig en del av äran. De kunde hävda att de försett politiker med verktygslådan och visat hur den skulle användas på ett konstruktivt sätt.

Under de senaste 20 åren har emellertid den svenska modellen förknippats med en rad problem som låg tillväxt, hög inflation, obalanser i de offentliga finanserna och tvära kast i den ekonomiska politiken. Många ekonomer har framträtt i debatten med kritik mot olika sidor av modellen och förespråkat mer eller mindre radikala reformer. Ekonomkårens växande skepsis har gett dem nya lyssnare.

För det sjätte, det finansiella systemets snabba expansion sedan mitten av 1980-talet har förstärkt ekonomernas ställning i samhällsdebatten. Den finansiella revolutionen skapade nämligen en ny efterfrågan på ekonomiska analyser och prognoser, en efterfrågan som raskt har tillgodosetts av ett utbud av yngre ekonomer. Medias växande intresse för ekonomi, manifesterat i program som A-ekonomi i TV, Ekonomiekot i radio samt nya tidningar och tidskrifter i ekonomi, har ökat efterfrågan på nationalekonomernas kunskaper.

Slutligen, ekonomer och samhällsvetare med marxistiska, socialistiska och kommunistiska sympatier framförde länge en aktiv och frän kritik av den "borgerliga" eller "liberala" nationalekonomin, det vill säga av den nationalekonomi som låg till grund för den akademiska forskningen och undervisningen vid våra universitet. Marxismen utgjorde ett högst livak-

tigt alternativ till neoklassisk nationalekonomi, i synnerhet i slutet av 1960-talet. Sovjetimperiets sönderfall och den efterföljande marschen mot marknadsekonomin har försvagat denna utmanare – i alla fall för tillfället. Detta har förstärkt ställningen för ekonomerna i den svenska samhällsdebatten, vilka av tradition och hävd varit fientligt inställda till marxismen.⁷

Varför kritiseras ekonomerna?

Varför har då ekonomerna eller ”ekonomismen” – som blivit ett nedlåtande samlingsnamn för nationalekonomiskt tänkande – blivit kritiserade under senare tid? Även här kan vi börja med att konstatera att kritiken mot nationalekonomerna inte är någon ny företeelse. Den har funnits sedan lång tid tillbaka men förstärkts kraftigt under senare tid i samband med den djupa ekonomiska krisen under 1990-talet. Denna kris är nära förknippad med det så kallade systemskiftet, det vill säga övergången från hög till låg inflation, skattereformen och den finansiella avregleringen under andra hälften av 1980-talet.

Dagens nya ekonomkritik omfattar flera element.⁸ Den gäller såväl innehållet i ekonomernas analys och rekommendationer som deras ställning i samhällsdebatten och politiken. Ibland drivs bara ett argument, ibland kombineras de.

En grupp kritiker inriktar sig på vad som uppfattas som misslyckade eller dåliga prognoser. De anser att ekonomernas prognoser under 1980- och 90-talen var bristfälliga. Prognosfelen gäller både den allmänna konjunkturutvecklingen och effekterna av det så kallade systemskifte som genomfördes kring 1990. Ekonomerna varnade inte i tillräcklig utsträckning för farorna med att lägga om politiken. Hade prognoserna varit bättre, skulle politiken blivit bättre och underförstått krisen mindre allvarlig.

På detta har ekonomkåren många svar. Vissa betonar att de akademiska ekonomerna i liten utsträckning sysslar med prognoser. Det är en hantering som ligger utanför universiteten och utförs inom finansdepartementet, Konjunkturinstitutet (KI) och inom bankerna. De akademiska ekonomerna hyser en grundmurad – och vetenskapligt underbyggd – skepsis beträffande möjligheterna att göra prognoser, i synnerhet i en värld där många faktorer ändras samtidigt. Andra hävdar att systemskiftet genomfördes alldeles för sent och därför blev mer kostsamt än annars varit fallet. Ekonomerna bör inte anklagas för att politiker dröjde i årtionden med de förändringar som ekonomerna efterlyst under lång tid.

En grupp kritiker hävdar att tongivande ekonomer under 1980-talet gav politiker dåliga råd; råd som när politiker följde dem drev ned svensk ekonomi i en djup depression med hög arbetslöshet. Ekonomerna "lurade" politiker och allmänhet genom att framgångsrikt sälja en undermålig politik, framför allt finansiell avreglering och den så kallade normpolitiken. 1990-talets kris var med andra ord ekonomernas fel. Alltså bör ingen lyssna till dem utan till andra röster.

Ekonomer och ekonomisk argumentation kopplas ofta samman med impopulära åtgärder som nedskärningar och besparingar. Ekonomer har offentligt förklarat och försvarat minskade offentliga utgifter, argumenterat för större effektivitet i den offentliga sektorn och de offentliga utgiftssystemen samt föreslagit ökade inslag av konkurrens. "Här är hästkuren" skrev några s-ekonomer före valet 1982. Liknande budskap har regelbundet upprepats av ekonomer under 1990-talets kris. De identifieras i media med ett budskap som uppfattas som hårt, omänskligt och impopulärt. Ekonomer utmålas därför som välfärdens fiender och som hot mot det goda i samhället.

Ett utslag av kritiken mot ekonomerna är de återkommande propåerna om behovet av en ny ekonomisk teori. Den gamla teorin, det vill säga den existerande ekonomiska teorin, uppfattas som otillräcklig och missvisande. Även om den nya teorin lyser med sin frånvaro blir effekten att ekonomkårens auktoritet undergrävs. Denna längtan efter en "ny Keynes", efter en ny frälsare, är i och för sig begriplig. Självklart önskar många få en gratislunch, att få höra att vi kan komma ut ur krisen utan några uppoffringar och kostnader på samma sätt som det keynesianska budskapet en gång i tiden föreföll anvisa en väg ut ur depressionen på 1930-talet utan några nämnvärda kostnader.

Ekonomernas trista uppgift är att betona att detta inte är möjligt, att ingenting är gratis. Det ligger i ämnets natur att betona existensen av knappa resurser och därmed av målkonflikter, vilket tvingar till prioriteringar, det vill säga till val mellan olika alternativ. Vi kan inte välja både och. Det måste bli antingen eller.

Ekonomer anser som regel att den gängse ekonomiska teorin och analysen är högst relevant för att hantera dagens svårigheter – problemet är snarare att många politiker inte vill svälja den beska medicinen. I stället kräver de en smärtfri behandling byggd på en ny men hittills okänd medicinsk teori.⁹ Denna kollision mellan den politiska uppfattningen och det nationalekonomiska synsättet kan sammanfattas på följande något tillspetsade sätt: politik är att vilja – ekonomi är att välja.

Ekonomerna kritiseras dessutom för att vara "ideologiska", som regel liberala eller högervridna, att uppträda under en falsk vetenskaplig flagg, att vara "förment objektiva". Detta är ingen ny kritik men den har skärpts eftersom många ekonomer har ifrågasatt den svenska modellen på ett mer uttalat sätt än tidigare under efterkrigstiden – då de snarare gav sitt intellektuella stöd för modellen – och efterlyst radikala reformer av den offentliga sektorn, av arbetsmarknadens spelregler, av pensionssystemen med mera.

En första försvarslinje för det bestående har blivit att hävda att kritiken från ekonomer inte har stöd i några klara vetenskapliga bevis, följaktligen kan kritiken utmålas som ovetenskaplig och ideologisk. Den behöver därför inte bemötas med vetenskapliga argument. Den kan avföras utan någon debatt – i synnerhet utan någon debatt om det vetenskapliga stödet för status quo, det vill säga för den existerande ordningen.

För att sammanfatta: kritiken mot ekonomerna har vuxit i styrka. Den lever främst på debatt- och kultursidorna, i sociala reportage och i kolumnjournalistiken. Den kommer också i viss utsträckning från representanter för andra ämnen än nationalekonomi, vilka upplever en otillbörlig ämnesimperialism från nationalekonomernas sida. Den finns också bland nationalekonomerna.¹⁰ Vissa delar av kritiken kan med lätthet avföras som oseriös och populistisk, andra delar förtjänar en ingående diskussion.

* * *

Med anledning av debatten om ekonomernas ställning och reaktionen mot ekonomkåren tog IVA initiativet att söka belysa olika aspekter på ekonomernas roll. IVA inbjöd ett dussintal bidragsgivare med erfarenheter av ekonomi och politik att ge sin syn på dessa frågor.

Vem är ekonom?

Beteckningen ekonom utnyttjas ofta på ett missvisande sätt. Det har fått en alltför vid innebörd. I fortsättningen används begreppet som synonym till nationalekonom, det vill säga en person som genomgått högre utbildning i nationalekonomi. Många av de "ekonomer" som uppträder i media saknar denna bakgrund men väljer ändå att låta sig betecknas som ekonomer eller så har de tilldelats denna yrkestitel av sin arbetsgivare. Det är således nationalekonomernas roll i debatten som behandlas i denna volym.

Bland ekonomerna bör en närmare klassificering göras. En grupp är verksam vid universiteten som forskare och lärare. Många av dessa akademiska ekonomer är helt okända för allmänheten. De sysslar med frågor som inte är direkt kopplade till debatten. Vissa akademiker är kända som både forskare och debattörer.

En annan grupp ekonomer är anställda vid banker, intresseorganisationer och finansinstitut. De har som regel lämnat fasen som aktiva forskare och arbetar främst med att producera prognoser och bedömningar för internt bruk. Många har också en utåtriktad verksamhet, bland annat bedriver de en omfattande ekonomisk folkupplysning genom att förklara och analysera det samhällsekonomiska förloppet.

Inom denna kår finns betydande skillnader beträffande självständighet och intellektuell integritet. Vidare är spännviden stor rörande den formella utbildningen. Det är dock svårt för mannen på gatan att se skillnaden mellan den utbildade nationalekonomen och den utnämnde "chefekonomen". Några av "ekonomerna på marknaden" är väl kända för en bred publik. De har bidragit signifikant till allmänhetens bild av ekonomkåren under senare tid.

Antologins bidrag

Antologin är organiserad kring tre block. Det första belyser svårigheten för ekonomen att spela dubbelrollen som vetenskapsman och samhällsdebattör. Det andra tar upp ekonomernas nya verksamhetsfält utanför de traditionella akademiska institutionerna, nämligen inom den finansiella sektorn. Det tredje blocket berör ekonomernas insatser under den senaste ekonomiska krisen.

I. Ekonomerna i forskningen och debatten

■ **Mats Persson: Professorn i politiken.** Hur bör den oberoende forskaren anställd vid universitetet, i korthet professorn, uppträda i den allmänna debatten? Kan dubbelrollen som vetenskapsman och samhällsdebattör överhuvudtaget kombineras på ett tillfredställande sätt? Dessa frågor söker Mats Persson besvara.

Persson tar sitt avstamp i etikreglerna från Sveriges Professorers Förening, vilka stipulerar att professorn i den offentliga debatten skall "klargöra vad som är belagt". Problemet är att det råder en betydande oenig-

het inom snart sagt alla vetenskaper, inte bara inom nationalekonomin, om vad som menas med "vetenskapliga belägg" eller "konkreta empiriska resultat". Drivs detta krav hårt, kommer universitetsekonomen att tystas i debatten. Han eller hon hade till exempel inte kunnat uttala sig om löntagarfonderna när dessa debatterades under 1970- och 80-talen. Skälet var att det inte fanns några empiriska belägg rörande fondernas effekter – fonderna hade ju ännu inte införts.

Persson illustrerar sitt resonemang med två exempel från naturvetenskaperna: neurosedynet och tobaken. När skulle vetenskapsmannen ha slagit larm? När det fanns en svag – men inte vetenskapligt bekräftad – misstanke att neurosedynet eller tobaksrökningen hade skadliga effekter eller vänta till dess att "solida" vetenskapliga bevis förelåg? Skall vi i dag kritisera ekonomkåren för att den inte tillräckligt kraftfullt opponerade mot löntagarfonderna?

Vad bör då professorn säga i debatten? Här finns två motsatta skolor. Den ena hävdar att det är professorsnans plikt och skyldighet som samhällsmedborgare att göra sin röst hörd. Den andra säger att kraven på vetenskaplig hederlighet gör att professorn bör minimera sina offentliga uttalanden. Skulle han eller hon trots allt uttala sig, bör klara reservationer och kvalifikationer omgärda varje framträdande. Ett problem med detta är att den massmediala processen kräver korta och kärnfulla svar – inte invecklade vetenskapliga garderingar.

Slutsatsen i Perssons resonemang är att det inte finns några entydiga etikregler som kan vägleda den oberoende forskaren i den allmänna debatten. Han rekommenderar professorn att uppträda "sakligt och sanningensligt i debatten", en rekommendation som knappast någon vänder sig mot. Persson avslutar med att uttrycka sin oro för tendensen hos framtidens professorer, det vill säga hos yngre ekonomer, att dra sig bort från samhällsdebatten.

■ **Anders Björklund: Nationalekonomer som syns i debatten och i de vetenskapliga tidskrifterna.** Vilka ekonomer förekommer på tidningarnas debattsidor och vilka dyker upp i de vetenskapliga tidskrifterna? Denna fråga besvarar Anders Björklund i sitt bidrag. Han finner att det finns i stort sett tre grupper: en grupp som enbart syns i massmedia, en som lever endast i den vetenskapliga litteraturen och en som förekommer både i den allmänna debatten och i den vetenskapliga världen. I själva verket är de akademiska ekonomerna klart underrepresenterade bland de massmediala ekonomerna, de som syns utåt. Allmänheten får enligt

Björklund en skev bild av den nationalekonomiska forskningen genom att följa massmedia.

Björklund söker sedan förklara detta mönster. Är modern forskning irrelevant för aktuella ekonomiska problem? Är mönstret ett resultat av en effektiv arbetsfördelning? Nej, svarar han. Däremot visar tyvärr dagens forskare en benägenhet att dra sig bort från dagsdebatten, kanske på grund av att den vetenskapliga konkurrensen har skärpts. Den tid det tar att skriva en debattartikel är bättre spenderad på en vetenskaplig artikel.

Forskarna kan också ha gripits av skrivkramp av rädsla för att bli insparkade i en viss politisk fälla, att få en politisk etikett på sig. Här pekar Björklund på möjligheten att dagens forskare skulle ha mindre civillkurage än gårdagens debattglada generationer. Wicksell eller Cassel tvekade inte om var skåpet borde stå.

Björklund är oroad. Det vore önskvärt om den omfattande forskningen vid universiteten kom ut i massmedia i större utsträckning. Han presenterar några rekommendationer. Forskarna bör själva gå ut i debatten men då med ett mer vetenskapligt, mindre politiserat förhållningssätt. Men huvudansvaret för god ekonomisk allmänbildning bör vila på ekonomijournalisterna. Björklund hoppas att vi i framtiden kommer att se ekonomijournalister med doktorsutbildning i nationalekonomi.

■ **Villy Bergström: Är ekonomerna samhällsvetare?** Villy Bergström andas en betydligt mer skeptisk inställning till ekonomkåren än Mats Persson och Anders Björklund. Han är kritisk till utvecklingen av ämnet nationalekonomi sedan 1970-talet. Den neoklassiska teorin, med dess tonvikt på rationalitet och maximering av nytta, har fått en helt dominerande ställning, även inom teorin för stabiliseringspolitiken. Den keynesianska teorin, med dess betoning av full sysselsättning, har skjutits åt sidan av makroteorier som är förknippade med målet stabil prishnivå. Dagens ekonomer betonar teoretisk elegans och förfining på bekostnad av relevans. De har inte den koppling till samhället i övrigt som tidigare generationer hade.

Bergström driver två teser. Den första är att det finns en nära koppling mellan vetenskapligt arbete och politiska värderingar. Den politiska uppfattningen påverkar ekonomens val av problem och teori. Vänsterliberaler/socialdemokrater har enligt honom en tendens att välja till exempel keynesianska modeller och politikslutsatser när arbetslösheten analyseras. Högerliberaler/konservativa utvidgar den neoklassiska analysen till arbetsmarknaden och förespråkar en flexiblere arbetsmarknad.

Den andra tesen hos Bergström är att de akademiska ekonomerna styrs bort från relevanta och akuta problem av den inomvetenskapliga konkurrensen och värderingssystemen. De övergår från att vara samhällsvetare till att bli matematiker eller statistiker, från att vara breda generalister till att bli snäva specialister med specialområden som ofta ligger långt från politiken. Dessa specialister tenderar dessutom att vara "ideologiskt omedvetna" enligt Bergströms språkbruk.

Bergström är pessimistisk om ekonomernas framtid vid universiteten. Antingen blandar de ihop vetenskap och ideologi på ett olyckligt sätt eller så har de upphört att vara samhällsvetare. De akademiska ekonomernas forna plats i debatten kommer att fyllas av praktiker som bankekonomer och ekonomer vid intresseorganisationer.

Utvecklingen är mer eller mindre ödesbestämd enligt Bergström, även om det finns några professorer som lyckas vara både ekonomer och samhällsvetare samtidigt.

■ **Benny Carlson och Lars Jonung: Hur såg de stora nationalekonomerna på sin roll i samhällsdebatten?** Nationalekonomi växte fram som ett självständigt ämne vid våra universitet under de tre första årtiondena av detta sekel. Till grundarna hörde Knut Wicksell, Gustav Cassel och Eli Heckscher i den första generationen samt Bertil Ohlin och Gunnar Myrdal i den andra. De var lysande vetenskapsmän med internationellt rykte. Samtidigt var de aktiva och inflytelserika debattörer och folkupplysare. Dessa fem lade grunden för den svenska traditionen med utåtriktade ekonomer.

Carlson och Jonung kartlägger hur de fem ekonomerna såg på sin roll i samhällsdebatten. De finner ingen gemensam plattform för de fem ekonomernas syn på rollen som vetenskapsman och rollen som debattör, rådgivare och politiker. Var och en hade sin egen filosofi. Heckscher och Myrdal kämpade mest öppet med frågan. På en punkt är emellertid de fem överens trots att de hade olika politiska och vetenskapliga värderingar: det är vetenskapsmannens plikt och skyldighet att nå ut till allmänheten, det vill säga att delta i det offentliga samtalet.

Här finns en skillnad i attityd mellan de fem ekonomerna och deras efterföljare vid universiteten. Det folkbildningsideal som styrde de fem förefaller starkt försvagat i dag. Många faktorer har bidragit till detta. Den inomvetenskapliga utvecklingen, starkt influerad av amerikanska ideal, kräver en hård koncentration på vetenskaplig produktion. Många vetenskapliga produkter är inte av uppenbar relevans för aktuella frågor i

politiken. Arbetet med undervisning och handledning är mer omfattande än tidigare.

Carlson och Jonung uttrycker oro för en framtid där nationalekonomerna vid universiteten har övergivit sin ställning i debatten och överlämnat fältet åt andra. Det blir då en öppen fråga vem som kommer att inta de akademiska ekonomernas plats: blir det ekonomerna utanför universiteten, vid banker och organisationer, eller blir det företrädare för andra vetenskaper?

■ **Håkan Lindgren: Ekonomerna i det offentliga samtalet – ett historiskt perspektiv.** Här vidgas perspektivet till en historisk och internationell genomgång av ekonomerna i samhällsdebatten. Håkan Lindgren belyser den diskussion som förekommit bland ekonomerna om hur de skall förena de två rollerna: rollen som "strikt" vetenskapsman och rollen som rådgivare beträffande den ekonomiska politiken från merkantilisterna under 1600- och 1700-talet fram till dags dato.

Dubbelrollens svårigheter löper som en röd tråd genom nationalekonomins historia. Det grundläggande problemet är om den nationalekonomiska metoden – abstrakt resonemang utifrån vissa elementära principer – egentligen tillåter ekonomen att uttala sig och ge vetenskapligt legitimerade råd i konkreta frågor. Detta problem har inte ännu bemästrats utan utgör fortfarande en utmaning för dagens ekonomgenerationer. Lindgren ser en spänning, en växande klyfta mellan å ena sidan en expansion av problemområden som kräver nationalekonomisk expertis och å andra sidan en allt större grad av abstraktion hos nationalekonomernas modeller. "Teknifierade" och teoretiskt hårt specialiserade ekonomer får svårigheter att applicera sina modeller på en verklighet som de inte kan tolka eftersom de saknar kunskap om relevanta institutionella och historiska förhållanden.

Hur löses detta dilemma? Lindgren vill se att fler – inte färre – ekonomer, inte bara nationalekonomer, engagerar sig i debatten men då med en mer ödmjuk attityd gentemot politiker, allmänheten och inte minst mot sina kolleger såväl från det egna skrået som från andra vetenskaper. Lindgrens plädering för mindre tvärsäkerhet och större ödmjukhet vilar på ett vetenskapsteoretiskt ställningstagande. Det handlar inte bara om huruvida den nationalekonomiska "verktygslådan" är det bästa medlet för att ge oss kunskap om den komplexa verklighet vi iakttar, utan också om hur vår uppfattning om verkligheten – i detta fall influerad av förhärskande nationalekonomisk teori – påverkar vårt politiska agerande.

II. Ekonomerna på marknaden

■ **Carl Johan Åberg: Oraklernas marknad.** Carl Johan Åberg utgår från sina egna ekonomisk-politiska erfarenheter. Under 1950- och 60-talen dominerades debatten av två aktörer: å ena sidan finansdepartementet och Konjunkturinstitutet (KI) som stod för utformningen av den ekonomiska politiken och av prognoserna, å andra sidan ett begränsat antal professor i nationalekonomi vid universiteten. Det fanns också en gemensam grundsyn eller modell för stabiliseringspolitiken.

Nu på 1990-talet är scenförändringen total. Prognosmonopolet är spräckt. Prognoser produceras på många håll. Professorerna har utmanats av andra bedömare, främst vid bankerna och intresseorganisationerna. Någon allmänt accepterad makromodell finns inte. Den hårt reglerade svenska finansmarknaden har avreglerats och internationaliserats.

Är dessa förändringar till det bättre eller sämre? Åberg drar slutsatsen att utvecklingen mot mångfald har förvirrat allmänheten och därmed medfört en minskad trovärdighet för ämnet nationalekonomi. Okunniga journalister släpper fram oseriösa ekonomer, "orakel", med undermåliga resonemang och prognoser. En ny kader av ekonomer vid framför allt finansinstitutet uppträder mer aggressivt och pretentiöst än tidigare. Ekonomerna används som en del av marknadsföringen på en marknad med allt intensivare konkurrens. Åsiktsanarki råder. Vilken knäpp idé som helst kan spridas på oraklernas marknad.

Åberg anser att denna utveckling har undergrävt ekonomernas ställning i allmänhetens ögon samt försvagat de ekonomiska argumenten och därmed den ekonomiska politiken i vårt land.

Vad vill då Åberg göra? En grupp universitetsekonomer borde kanske löpande utöva en kvalitetskontroll av prognoserna och analyserna från finansinstitutet. Journalisternas kunskaper i ekonomi bör höjas. Politiker bör debattera mer med ekonomerna och ekonomerna bör själva vara mer seriösa i debatten. Det är mycket som krävs för att vrida utvecklingen åt rätt håll.

■ **Klas Eklund: Gör bankekonomer någon nytta?** De finansiella marknaderna uppvisar en explosiv utveckling sedan mitten av 1980-talet till följd av avregleringen av den inhemska kapitalmarknaden och avskaffandet av valutaregleringen. Här har en ny kår av ekonomer, såväl national-ekonomer som ekonomer med en bakgrund i finansiell ekonomi, blivit verksamma.

Vilka är dessa ekonomer, var finns de, vad har de för sysslor, hur arbetar de? Klas Eklund ger sitt svar bland annat med hjälp av en enkätundersökning som IVA genomförde i samband med detta bokprojekt. Ekonomen på "marknaden" är en man, något över de trettio, med en civilekonomexamen i bagaget och ofta några års erfarenheter från finansdepartementet. Han arbetar hårt "i ett närmast osannolikt tempo", i nära samarbete med andra och med en lång rad arbetsuppgifter, främst makroanalyser samt prognoser över de politiska, internationella och finansiella förloppen. Han har också den viktiga uppgiften att stå i kontakt med kunderna.

Eftersom den ekonomiska politiken påverkar finansiella storheter som räntan och växelkursen, tvingas ekonomerna på marknaden att analysera och prognosticera det politiska systemets aktörer. Dessa analyser har väckt häftiga reaktioner. De har ibland uppfattats som en betygsättning av politiker, som att marknaden på ett otillbörligt sätt sökt lägga sig i det politiska spelet. Eklund presenterar en rad invändningar mot denna tolkning, bland annat misstänker han att kritikerna i grund och botten ogillar den ekonomiska analys som ligger till grund för ekonomernas resonemang.

Eklund noterar att bankerna tidigare höll sig med några professorer som vetenskapliga galjonsfigurer. På den utvecklade finansiella marknaden behövdes ingen ständigt jourhavande finansiell expertis, redo att sekundsnavt producera beslutsunderlag. Tidigare var bankekonomen vetenskapens röst, nu har han blivit marknadens röst. Eklund understryker att denna nya kår av ekonomer framför allt arbetar "inåt", gentemot den egna organisationen eller mot kunder. Ekonomerna på bankerna och finansinstituten, i synnerhet chefekonomerna, ger dessutom ett värdefullt bidrag till samhällsdebatten. Deras roll blir enligt Eklund troligen ännu viktigare i framtiden.

■ **Bo Berggren: Ekonomernas inverkan på beslut i företagen.** Bo Berggren för in företagsledarens perspektiv. Han noterar skillnaden mellan de glamorösa, från media kända nationalekonomerna, som rör sig med avancerade teorier, och de mer jordnära praktiska företagsekonomerna, som lever i en gråare vardag. Berggren vill hylla de sistnämnda. De är livsviktiga för styrningen och skötseln av företag – utan dem stannar företagen.

Även nationalekonomerna har en uppgift i beslutsprocessen inom enskilda företag. De står framför allt för makroanalysen eller omvärldsanalysen. Den hämtas från massmedia, från affärstidskrifter, från bank-

kontakter, från ekonomer i intresseorganisationer och hela vägen från internationella organisationer som OECD till det enskilda företaget. Nationalekonomerna spelar även en roll för företagen genom sitt inflytande i den allmänna debatten rörande frågor som dubbelbeskattning på aktier, löntagarfonder och kärnkraften. Berggren anser att ekonomerna här haft ett positivt inflytande på företagsklimatet i Sverige.

Berggren avslutar med en prognos. Nationalekonomerna kommer i framtiden att få ett större inflytande på företagen. Internationaliseringen av svenskt näringsliv kräver nämligen bättre och mer frekventa samhälls-ekonomiska analyser att användas som input i företagens beslutsunderlag.

III. Ekonomerna och krisen

■ **Ulf Jakobsson: Ekonomerna, prognoserna och den svenska modellen.** Utgångspunkten för Ulf Jakobsson är "systemskiftet" i svensk ekonomisk politik under de senaste tio åren, det vill säga kombinationen av finansiell avreglering, övergång till låginflationspolitik samt reformeringen av skattesystemet. Skiftet innebar också att färdriktningen mot ökad kollektivism bröts till förmån för en mera marknadsinriktad politik. Jakobsson diskuterar ekonomernas roll i denna process.

Systemskiftet representerar en brytning med den traditionella svenska modellen. Ett centralt inslag i denna var en långtgående interventionism från statens sida, bland annat inom stabiliseringspolitiken, där keynesianismen var den förhärskande uppfattningen, och inom strukturpolitiken.

Detta interventionistiska synsätt kallar Jakobsson "manöverrumsperspektivet". Med hjälp av prognoser och ekonomiska modeller var tanken att politikerna skulle styra utvecklingen i den önskade riktningen.

Ekonomernas roll i denna högst stiliserade modell var att fungera som tekniker som kunde bidra till att politiken genomfördes. Jakobsson medger att ekonomerna också under denna tid deltog flitigt i debatten. Men han menar att genomslaget för deras idéer, särskilt när det gällde strukturpolitiken vanligen var begränsat.

Jakobsson understryker den internationella utvecklingens betydelse. Under slutet av 1970-talet och under 1980-talet lades politiken om i en mer marknadsorienterad riktning i de dominerande industriländerna. Det svenska systemskiftet kom sent, men blev ändå en del av denna process. De svenska ekonomernas roll i detta förlopp är enligt honom mindre än vad både de själva och många av deras vedersakare velat göra gäl-

lande. Systemskiftet har emellertid inneburit att ett marknadsekonomiskt synsätt trängt fram i debatten. Därmed har också ekonomerna fått ett bredare genomslag i det offentliga samtalet än tidigare. Jakobsson finner det naturligt att detta skapat motreaktioner på många håll.

Manöverrumsperspektivet vilade på förutsättningen att de ansvariga bakom rattarna och spakarna hade fullständig information bland annat i form av träffsäkra prognoser över den ekonomiska utvecklingen. Jakobsson granskar de officiella prognoserna under de senaste decennierna. Genomgående måste felprognoserna betraktas som mycket stora enligt honom, samtidigt som det funnits en tydligt tendens till överoptimism i prognoserna. Rimligen måste de ha utgjort ett dåligt beslutsunderlag. De stora prognosmissarna ser Jakobsson som en bekräftelse på manöverrumsperspektivets dåliga verklighetsförankringen. Till skillnad från Carl Johan Åberg ser han ett värde i den ökade pluralism som under senare år uppstått när det gäller ekonomiska prognoser.

En mer fundamental slutsats hos Jakobsson är att reträtten från manöverrumsperspektivet måste fullföljas. I stället för att knyta förhoppningar om att instrumenten för styrning av ekonomin förbättras, så bör politiken inriktas på att ge ekonomin en flexibilitet och en struktur så att den utan akuta ingrepp från statsmakternas sida kan möta framtida störningar. Han hoppas att ekonomerna kan spela en positiv roll i marschen bort från den traditionella svenska modellen.

■ **Kjell-Olof Feldt: Ekonomernas inflytande i den ekonomisk-politiska beslutsprocessen.** Kjell-Olof Feldt hade nyckelrollen i den svenska ekonomiska politiken under 1980-talet, först som talesman för oppositionen i ekonomiska frågor under den borgerliga regeringsperioden före valet 1982 och sedan som finansminister 1982–90. I sitt bidrag beskriver han sin syn på ekonomernas inflytande på den ekonomiska politiken. Feldt börjar med att gardera sig: det är en svår, ja i det närmaste omöjlig, uppgift att i efterhand kartlägga denna påverkan.

Feldt koncentrerar sig på fem episoder då den ekonomiska politiken förändrades markant: uppbrottet från Keynes under 1970-talet, 1982 års devalvering, övergången till normer och utbudspolitik, kreditmarknadens avreglering 1985–89 samt 1991 års skattereform. Vilken roll spelade ekonomerna inom och utanför parti- och regeringskansliet vid dessa tillfällen?

Varje episod har sin historia – något entydigt mönster är svårt att urskilja. Ett allmänt intryck är att det är en tidskrävande och "stökig" process att byta ekonomisk politik. Det tog tid för de gamla föreställning-

arna att sjunka undan och ersättas av nya. Reträtten från Keynes tog många år. De ansvariga för den ekonomiska politiken reagerar på ny information med lång tidseftersläpning. LO lade hinder i vägen för åstramningspolitik, vilket bidrog till satsningen på utbudspolitik. Processen hade flera drivkrafter: erfarenheterna av den tidigare politiken, internationellt inflytande samt ekonomernas debatt och analys.

I sin sammanfattning menar Feldt att ekonomernas främsta insatser, deras "segrar", är kopplade till genomslaget för utbudspolitik och den stora skattereformen – även om århundradets skattereform riskerar att bli kortlivad. Deras största "nederlag" låg enligt Feldt på det pedagogiska planet. Ekonomerna blev enögda när de propagerade för utbudspolitik och glömde bort att betona vikten av att samtidigt hålla nere inflationen. De insåg inte till fullo konsekvenserna av den finansiella avregleringen och överhettningen i slutet av 1980-talet och varnade därför inte politikerna för den annalkande krisen i början av 1990-talet. Men Feldt vill inte avsvära sig det politiska ansvaret – det är trots allt finansministern som utformar den ekonomiska politiken.

■ **Anne Wibble: Ekonomerna och 90-talskrisen.** Inför valet 1991 förberedde sig folkpartiet och moderaterna bland annat genom en rad seminarier med deltagande av ekonomer. Dessa inarbetades i det program – "Ny start för Sverige" – som den borgerliga oppositionen presenterade.

Ekonomerna – inte bara i seminarierna utan också i produktivitsdelegationens betänkande och SNS-rapporten från 1991 – bidrog till den diagnos och det recept som den blivande regeringen omfattade. Den ekonomiska politiken skulle inriktas på att förbättra tillväxtmöjligheterna och undvika ackommodationspolitik, det vill säga nya devalveringar. Långsiktig strukturpolitik, bland annat i form av minskade offentliga utgifter, inte kortsiktig konjunkturpolitik var lösningen för 1990-talet. Detta betraktades som de dyrköpta lärdomarna från 1970- och 80-talens ekonomiska politik. Även om kostnadsläget var pressat fanns det en tro att den inhemska ekonomin skulle kunna anpassa sig inom rimlig tid och utan någon större uppgång i arbetslösheten.

När Anne Wibble som nybliven finansminister skulle omsätta Ny start-programmet i den borgerliga regering som kom till makten efter valet på hösten 1991 mötte hon raskt ett antal problem. Vice statsministern och tillika henns partiledare deklarerade kort efter den första budgeten att det nu inte fanns något utrymme för fler besparingar. Prognoserna från KI och andra bedömare visade sig sällsynt missvisande. Valutakrisen på hös-

ten 1992 och kronförsvaret bidrog till hastigt stigande räntor. Arbetslösheten rusade i höjden och det finansiella systemet hotades av en hårdsmälta. Förutom de problem rörande svag tillväxt och hög inflationsbenägenhet som identifierades i Ny start för Sverige tillkom ett nytt och akut problem för regeringen: realräntechocken.

Regeringens ekonomiska program vilade på en karta som ekonomerna varit med om att rita. Obalanserna i den svenska ekonomin visade sig raskt så allvarliga att stora delar av kartan behövde ritas om. Uppdraget gick även nu till ekonomer, nämligen till den så kallade Lindbeck-kommissionen. Detta väl illustrerar den starka ställning som ekonomerna hade i vårt land under denna tid.

Initiativet togs av Anne Wibble och Carl Bildt samma dag som kronan började flyta i november 1992. Wibble hoppades att kommissionen skulle bidra till en bred förståelse för de strukturella problemen i svensk ekonomi, bland annat för nedskärningar i de offentliga utgifterna. Här andas hon i efterhand viss besvikelse. Kommissionen fick inte det avgörande inflytande som hon hoppats på genom att den sökte gå både regeringen och oppositionen till mötes.

■ **Lars Calmfors: Nationalekonomernas roll under det senaste decenniet – vilka är lärdomarna?** Calmfors utgår från systemskiftet i den ekonomiska politiken under 1980-talet, det vill säga övergången från keynesiansk efterfrågestyrning med full sysselsättning som övergripande mål till normpolitik med fast växelkurs och låg inflation som de centrala målen. Övergången ägde rum samtidigt med en rad andra förändringar i den ekonomiska miljön. Förloppet utmynnade i den djupa krisen i början av 1990-talet.

Enligt Calmfors fanns det två brister i kommunikationen mellan ekonomkåren och de ansvariga för den ekonomiska politiken. För det första var det politiska systemet senfärdigt med att suga upp de nya idéerna från ekonomerna. Här citerar han Feldts visdomsord om att det ekonomiskt nödvändiga inte är politiskt möjligt förrän det är för sent, det vill säga den gamla strategin för den ekonomiska politiken ändras först när den framstår som helt misslyckad.

För det andra menar Calmfors att systemskiftet gick för långt. Denna tes illustrerar han med sin egen kamp för att få till stånd en så kallad intern devalvering – ett steg som under normala omständigheter skulle ha tolkats som ett avsteg från den normpolitik Calmfors själv varit med att förespråka en gång i tiden. Motståndet mot en intern devalvering tolkar

INLEDNING

Calmfors som ett bevis för att politiker och ekonomer blivit alltför starkt knutna till det nya normbudskapet. Normanhängarna hade blivit för framgångsrika. Det är ett exempel på "oversell" av ett ekonomiskt-politiskt budskap. Han ser flera oroande tecken på en åsiktslikriktning bland svenska ekonomer under denna tid.

Calmfors pekar på en rad lärdomar av krisen rörande kopplingen mellan ekonomer och politiker, det vill säga mellan ekonomisk debatt och ekonomisk politik. Ekonomerna bör fästa större uppmärksamhet vid övergångsproblemen vid byte av ekonomisk politik, de bör skaffa sig bättre kunskap i ekonomisk historia och doktrinhistoria för att få ett mer balanserat perspektiv på sitt val av modeller och analysmetoder, aktiva forskare bör delta mer i den allmänna debatten, fler utbildade nationalekonomer bör finnas utanför universiteten, bland annat som politiker och journalister.

När Calmfors blickar framåt blir anslaget pessimistiskt. Minnet är kort hos ekonomer. Kompetensen inom det politiska systemet och kvaliteten på ekonomirapporteringen i media imponerar inte på honom. Han avslutar med en diskussion om arbetslösheten. Här ser han ett behov av ett nytt systemskifte men det fördröjs av starka politiska krafter. Kanske kommer ett paradigmbyte, men risken är betydande att det blir behäftat med samma problem som systemskiftet i slutet av 1980-talet.

Slutord

Vad säger bidragen i denna antologi om ekonomernas roll i samhällsdebatten? Det går att vaska fram några förhållandevis gemensamma idéer och tolkningar även om en betydande spännvidd finns i bedömningarna hos de olika författarna.

Ett huvudintryck är att de svenska nationalekonomerna för närvarande har en framskjuten position i samhällsdebatten. Att de påverkat den ekonomiska politiken är ostridigt. Hur stort detta inflytande varit är svårare att avgöra. Ekonomernas verkan på den förda politiken kommer som regel med en lång tidsförskjutning. Den har dessutom varierat från en tid till en annan.¹¹ Ekonomerna har också funnit ett nytt och viktigt verksamhetsfält, nämligen inom den finansiella sektorn.

Ekonomernas ställning i samhällsdebatten tycks vara orubbat stark men den undergrävs av olika krafter. För det första, ekonomernas position har försvagats av den djupa krisen under 1990-talet. Med rätt eller orätt kopplar allmänheten samman krisen med ekonomernas verksamhet.

Det är ovedersägligt att ekonomerna inte förutsåg krisens karaktär och intensitet. Följaktligen var deras råd inte de bästa.¹²

För det andra, det finns tecken på att universitetsekonomerna, i synnerhet de yngre, vänder sig bort från samhällsdebatten. Ett bidragande skäl till detta är att de är hårdare präglade av det amerikanska mönstret för vetenskaplig meritering än tidigare generationer. Det amerikanska vetenskapsideal som importerats till Sverige betonar främst formell modellanalys. Det ger mindre vikt åt utåtriktad verksamhet än den svenska traditionen, som är en del av en allmän europeisk syn.¹³ En växande del av forskningen tycks dessutom syssla med problem av mindre omedelbar relevans för debatten – även detta ett resultat av amerikaniseringen.

För det tredje, det är oklart vilka etiska regler som bör vara vägledande för de universitetsekonome som trots allt försöker kombinera sin vetenskapliga gärning med den som debattör. Oenighet på den här punkten bidrar troligen till att forskare håller sig borta från debatten.

Många av uppsatserna noterar en stigande spänning mellan "ekonomerna på marknaden", det vill säga vid banker och finansinstitut samt intresseorganisationer, och "ekonomerna på universiteten". De sistnämnda är föga förtjusta över den mediala exponering (och troligen också den status och de höga inkomster) som de förstnämnda får. Universitetsekonomerna menar ibland att "ekonomerna på marknaden" inte är "riktiga" eller "seriösa" ekonomer och varnar för att de har en tendens att anpassa och utnyttja den ekonomiska analysen efter sina arbetsgivares intressen.

Vad kan och bör göras för att stärka ekonomernas ställning i debatten? Ett typiskt "ekonomsvar" på frågan lyder att ekonomerna själva får bevisa sin konkurrenskraft i tävlan med andra forskare och debattörer. Detta är i första hand en uppgift för ekonomerna själva – om de överhuvudtaget är intresserade av att värna om sin ställning i det offentliga samtalet. Några förslag återfinns i de olika bidragen.

För det första, det akademiska meriteringssystemet skulle kunna ge större tyngd åt utåtriktad verksamhet. Ett steg i denna riktning vore att debattinlägg och populärvetenskapliga alster av god klass åtminstone inte betraktas som suspekta eller i värsta fall demeriterande alster vid tjänstetillsättningar, i synnerhet för tjänster med pedagogiskt innehåll. Dagens professor skulle kunna inspireras av gårdagens, som såg det som sin skyldighet och plikt att verka som folkbildare och därmed utgöra en förebild för yngre forskare. Tendensen att retirera in i akademien är på sikt ett hot mot hela nationalekonomiämnet. Det kan bara motverkas av en reaktion inom universitetsväsendet.

För det andra, det vore olyckligt för nationalekonomiämnet och därmed för dess relevans i debatten om klyftan mellan de ekonomer som följer det traditionella samhällsvetenskapliga vetenskapsidealet och de som arbetar efter den nya, mer matematiserade modellansatsen skulle fördjupas. Något tillspetsat kan denna motsättning formuleras som att valet står mellan samhällelig relevans och matematisk elegans eller som ett val mellan "bredd" och "djup". Ekonomen bör sträva efter att slå en brygga mellan dessa ansatser, att kombinera relevans med hög analytisk nivå såväl i sin forskning som i debatten.

För det tredje, flera bidrag betonar journalisternas roll som brygga mellan ekonomerna och allmänheten. En god utbildning i nationalekonomi, som drar till sig studerande med planer på en framtid som journalister, vore en metod att på längre sikt stärka den ekonomiska bildningen av allmänheten. Här krävs att de nationalekonomiska institutionerna utvecklar den pedagogiska förmågan att attrahera studenter med ett kursutbud som upplevs som relevant och inspirerande, inte som en trist och fantasilös modellexercis som tar död på studenternas eventuella engagemang för samhällsproblem. Min erfarenhet av ekonomutbildningen på universiteten säger mig att på detta område finns mycket att göra.

För det fjärde, framväxten av "ekonomerna på marknaden" bör snarare ses som ett löfte än som ett hot. I läroböckernas värld har konkurrensen en rad fördelar framför monopolet. Universitetsekonomerna har blivit konkurrensutsatta på ett nytt sätt. De får nu söka visa att deras produkter också är relevanta och intressanta, att de är värda de skattepengar som allmänheten betalar. Denna nya situation bör på sikt vara berikande för bägge parter – och därmed också för samhällsdebatten.

För det femte, universitetsekonomerna skulle själva kunna stärka sin ställning i det offentliga samtalet genom att vara ödmjukare, visa större respekt för åsiktsskillnader, förbättra sin stilistiska skärpa och fundera djupare kring sin dubbla roll som vetenskapsmän och debattörer.

Låt mig få avsluta med en prognos. Universitetsekonomerna torde behålla sin position i samhällsdebatten länge till – såvida de inte självmant väljer att retirera in i elfenbenstornets tystnad. Trots all kritik mot ekonomernas analys och metoder finns det, vad jag kan se, inte någon annan samhällsvetenskap som i dag kan göra ekonomerna rangen stridig. Det är lätt att ifrågasätta nationalekonomernas teorier – det är långt svårare att ersätta dem med ett alternativt teoribygge. En kritik som bara river ner utan att sätta något mer fruktbärande i stället kommer inte att bli gångbar – annat än för stunden.

Fotnoter

Jag vill tacka alla som gett mig synpunkter på detta förord, i första hand samtliga medverkande författare, Axel Leijonhufvud, Ingemar Ståhl och Hans Tson Söderström samt medlemmarna i den arbetsgrupp inom IVA som planerade denna antologi.

- 1 Inom ekonomkåren finns en betydande åsiktsspridning. Med "ekonomerna" menas i fortsättningen huvudfåran inom skrået. Denna har ändrat sitt lopp över tiden. Huvudfåran på 1960-talet flöt i en annan riktning än under 1980-talet.
- 2 Perspektivet i den neoklassiska analysen är individualistiskt. Rationalitetsbegreppet är centralt. För en analys av ekonomernas starka paradigm och dess tillämpning utanför det traditionella akademiska reviret, se bland annat Becker (1976) och Demsetz (1996).
- 3 Samtidigt finns en tendens för nationalekonomisk analys att påverka övriga samhällsvetenskaper i "ekonomisk" riktning.
- 4 Attityden hos till exempel svenska statsvetare förefaller var mer förstående mot makten och politiker än hos nationalekonomerna.
- 5 Tage Erlander – för att ta ett exempel – inspirerades att läsa nationalekonomi av den ryktbarhet som Knut Wicksell hade nått i den allmänna debatten.
- 6 Traditionellt förespråkar ekonomer konsumentintresset, som ofta likställs med allmänintresset – något som ofta placerat dem på kollisionkurs med i snart sagt varje särintresse av vikt i vårt land. Producentens roll i den neoklassiska modellvärlden är att anpassa sig till konsumenternas preferenser – en roll som producentintresset i praktiken har funnit ensidig och förenklad.
- 7 Svensk nationalekonomi gick opåverkad genom 1968-års turbulens. Den avsatte däremot djupa spår i ämnen som sociologi och ekonomisk historia inom vilka många ämnesföreträdare blev starkt marxistiskt influerade.
- 8 Lindbeck (1970) innehåller en granskning av den gamla vänsterns kritik mot nationalekonomiämnet som i många avseende är aktuell än i dag. (Den gamla vänstern står här för 1968-års idéströmningar.)
- 9 Förre statsministern, Ingvar Carlsson, efterlyste på sin tid en ny teori för stabiliseringspolitiken, det vill säga en ny Keynes. Ståhl (1992) betonade i sin replik att de akuta problemen i svensk ekonomi står att finna i den institutionella och politiska strukturen. Det behövs inte någon ny teori utan en systematisk applicering av public choice-ansatsen för att förklara den svenska sjukdomen enligt Ståhl.
- 10 Se till exempel Lind (1984), Persson (1995) samt Flam & Horn (1995) för olika perspektiv på ekonomkritiken. Se också Lönnroth (1993). Hugemark (1994) innehåller en sociologisk kritik av ekonomernas analys av den offentliga sektorn. För en kommentar till hennes avhandling, se recensioner-

INLEDNING

na av Klas Eklund och Johan Torstensson i *Ekonomisk Debatt* nr 6, 1995. Ekonomernas roll i debatt och politik belyses också i ett temanummer av *Ekonomisk Debatt*, nr 9, 1978.

- 11 Det saknas djupgående studier kring hur nya idéer och teorier sprids inom den svenska ekonomkåren och hur ekonomerna i sin tur påverkar debatten och politiken. Mätproblemen är betydande inom detta område. Se till exempel bidragen i Colander & Coats (1989) för en diskussion kring de ekonomiska idéernas spridningsprocess i USA.
- 12 Ekonomerna styrdes av erfarenheterna från de senaste kriserna. I början av 1990-talet drabbades emellertid svensk ekonomi av en realräntechock av ett slag som ekonomerna inte hade kunskap om och vars verkningar de till en början inte kunde analysera på ett tillfredsställande sätt. Se till exempel Söderström (1996). De unika dragen i 1990-talskrisen jämfört med tidigare kriser belyses bland annat i Jonung (1994).
- 13 Det finns skillnader mellan amerikansk och europeisk nationalekonomi vilka i sin tur bör förklaras med olika incitamentsstrukturer för ekonomer på de bägge kontinenterna. Se här bidragen i *Kyklos* 1995 av bland annat Baumol (1995) och Klamer (1995) samt Frey & Eichenberger (1993). Den europeiska traditionen, som sammanfaller nära med den svenska, förefaller bland annat vara starkare orienterad mot det egna samhället och dess problem. För en närmare diskussion av olikheterna mellan den svenska ekonomtraditionen och den amerikanska, se Jonung (1992).

Litteratur

- Baumol, W, (1995), "What's Different about European Economics?", *Kyklos*, vol 48.
- Becker, G, (1976), *The Economic Approach to Human Behavior*, Chicago University Press, Chicago.
- Colander, D & Coats, A W, eds (1989), *The Spread of Economic Ideas*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Demsetz, H (1996), "The Primacy of Economics: An Explanation of the Comparative Success of Economics in the Social Sciences", president's lecture, Western Economic Association, juni.
- Flam, H & Horn, H (1995), "Är misstron mot nationalekonomerna befogad?" i Lars Calmfors (red), *Ekonomisk politik: En vänbok till Assar Lindbeck*, SNS Förlag, Stockholm.
- Frey, B & Eichenberger, R (1993), "American and European Economics and Economists", *Journal of Economic Perspectives*, vol 7.
- Hugemark, A (1994), *Den fängslade marknaden*, Arkiv förlag, Lund.
- Jonung, L (1992), "Economics the Swedish Way 1889-1989", i Lars Engwall (red), *Economics in Sweden: An Evaluation of Swedish Research in Economics*, Routledge, London och New York, 1992.
- Jonung, L (1994), "1990-talets ekonomiska kris i historisk belysning", efterskrift till Erik Lundberg, *Ekonomiska kriser förr och nu*, SNS Förlag, Stockholm.
- Klamer, A (1995), "A Rhetorical Perspective on the Differences Between European and American Economists", *Kyklos*, vol 48.
- Lind, H (1984), *Kan vi lita på nationalekonomerna?*, Akademilitteratur, Stockholm.
- Lindbeck, A (1970), *Den nya vänsterns politiska ekonomi*, Bonniers, Stockholm.
- Lönnroth, J (1993), *Schamanerna*, Arena, Stockholm.
- Persson, M (1995), "Vad har vi för glädje av den nationalekonomiska vetenskapen?", *Ekonomisk Debatt*, nr 8.
- Ståhl, I (1992), "Behövs en ny ekonomisk teori?", *Sydsvenska Dagbladet*, 13/10.
- Söderström, H (1996), *Normer och ekonomisk politik*, SNS Förlag, Stockholm.
- "Ekonomisk analys och ekonomisk politik" (1978), Temanummer, *Ekonomisk Debatt*, nr 8, med inlägg av John Dunlop, m fl.

Förord

Namnet till trots är Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien, IVA, en akademi inte bara för de tekniska vetenskaperna, utan även – och icke minst – för de ekonomiska. Redan i den första paragrafen i våra stadgar slås fast att akademien har till uppgift att ”till samhällets gagn främja tekniska och ekonomiska vetenskaper och näringslivets utveckling”.

Att näringslivets utveckling är intimt sammankopplad med ekonomi, både på mikro- och makroplanet, är uppenbart. Tekniska innovationer påverkar i allra högsta grad ett företags ekonomi och i förlängningen även en region eller ett land. De finansiella ramarna och det ekonomiska klimatet påverkar samtidigt förutsättningarna för teknisk utveckling. Ingenjörsvetenskapsakademien har sin styrka i att dess ledamöter finns inom båda disciplinerna, som därmed föres samman till stimulerande konfrontation och samarbete kring frågor gällande gränssnittet mellan ämnesområdena.

Det finns en tänkvärd skillnad mellan teknik och ekonomi när det gäller det sätt på vilket disciplinerna utvecklas. Upptäckter inom det ekonomiska området är inte lika momentana och gripbara som tekniska innovationer ofta är. Utvecklingen går snarare i nästan omärkliga steg, vars effekter ackumuleras och skapar trender i utvecklingen.

Tolkningen av trender i den ekonomiska utvecklingen och deras konsekvenser inrymmer – i högre grad än när det gäller exempelvis observationer inom fysiken – alltid ett moment av subjektiva bedömningar. Detta har inte hindrat ekonomer, företrädesvis nationalekonomer, att spela en allt större, alltmer aktiv roll i samhällsdebatten, inom ett område som för lekmannen, konsumenten av debattartiklar, ter sig svårpenetrerat och svårbedömt. Ekonomernas stora roll i detta sammanhang aktualiserar frågan om deras kompetens och deras yrkesroller. Tillspetsat uttryckt kan man exempelvis fråga sig vilka ekonomer som är ”behöriga” att göra förutsägelser i olika avseenden och att ge normativa råd. Vad är ”tro”? Vad är ”vetande”?

Detta var bakgrunden till att frågan om ekonomernas roll i samhällsdebatten togs upp till diskussion av IVA:s avdelning IX – Ekonomi. Tidigt stod det klart att frågan innehöll många intressanta delfrågor. Forskare framhöll att den nationalekonomiska teorin är ett redskap för strukture-

FÖRORD

ring och analys av ekonomiska problem. Däremot är det svårt, för att inte säga omöjligt, för ekonomer att göra samhällsekonomiska prognoser, eftersom verkligheten påverkas av så många olika och delvis okända variabler.

Det är med stor glädje denna diskussion ledde fram till idén om att låta ett antal framstående författare skriva olika kapitel under en gemensam rubrik, i syfte att belysa dessa frågeställningar närmare. Tack vare ekonomiskt stöd från Marianne och Marcus Wallenbergs stiftelse kunde idén också förverkligas. Undertecknade vill å Ingenjörsvetenskapsakademiens vägnar framföra ett varmt tack till stiftelsen som gjorde detta möjligt.

Under rubriken *Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?* har nu tretton författare i tolv olika bidrag fritt fått utveckla sina tankar kring detta tema. Läsarna kommer att finna att varje författare har sin uppfattning om detta komplexa ämne. Slutsatserna står för författarna själva. Arbetet har letts av en styrgrupp som bestått av ek dr h c Curt G Olsson, fil dr Carl Johan Åberg, förre riksbankschefen Bengt Dennis och professor Lars Calmfors. Civilekonom Erik Grenmark vid IVA har fungerat som projektledare och professor Lars Jonung har varit redaktör.

Undertecknade vill framföra ett varmt tack till alla medverkande, inte minst författarna, samt önska läsaren en stimulerande läsning.

Stockholm i oktober 1996

Kurt Östlund
Verkställande direktör, IVA

Curt G Olsson
Ordförande, IVA, avd IX